

DOSAD NEOBJAVLJENI PREPJEV ODLOMAKA IZ OVIDIJEVIH FASTA

II, st. 725 i dalje, od *Joza Betondića* (1709—1764)¹

PRIČA O LUKRECIJI (Ovid. Fasti II, 725—848)

Jozo Betondić, poznat kao prevodilac Ovidijevih *Heroida*, *Tristia* I 3 i dr. (Vidjeti Ž. Puratić, *Prepjevi Ovidijevih Heroida u dubrovačkoj književnosti*, knj. VI, god. 1970—1971, *Radova* Filoz. fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 1971) preveo je i spomenuti odlomak iz Ovidijevih *Fasta*. Kraće sam o tom kazao u citiranoj studiji, str. 155—175. U ovom odlomku, poznato je, priča se (prema Livijevoj povijesti) kako je Sekst, sin Tarkvinija Oholog², obeščastio Lukreciju³, ženu svog rođaka Tarkvinija Kolatina⁴. Ona je to očitovala mužu i izvršila samoubojstvo. Betondićeva parafraza (prepjev) ovoga odlomka iz *Fasta* zaista je lijepa i uspješna. Mnogo više pjesničke sposobnosti pokazao je u ovom prepjevu nego u prepjevima *Heroida*. Prepjev je zapisan 1752. god.

Skup plemića rimskih prima
Mlad kraljević Tarkvinio
Na veselu gozbu, i njima
Ovako je besjedio:

Nenapredni čim odavna
Pod Ardeom⁵ rat slijedimo,
ki nam brani s polja ravna
da se na dom povratimo,—

Je li, ah, vjernos, *stanovita*
Našijeh ljubi drugu svomu?
Je li ljubav *zamjenita*,
Brinu li se nam' na domu?

---

¹ Naslov rukopisa 1079 biblioteke Male braće u Dobrovniku glasi: P. Ovidii Nasonis Fastorum ex lib. II Tarquinius iuvenis socios dapibusque meroque Accipit; Vers. 725 etc. etc. ex illis rege creatus ait. Tomačenje u slovinski pjesan Gospara Joza Bettondi G. G. 1752.

² Sekst Tarkvinije, sin L. T. sedmoga rimskoga kralja (Tarkvinija Oholog).

³ Lukrecija je bila bliska rodica s Tarkvinijem po svom mužu Kolatinu!

⁴ Kolatin Tarkvinije, konzul 509. pr. n.e. Muž Lukrecije.

⁵ Ardea — grad oko 18 milja od Rima, u ono vrijeme vrlo bogat.

Svaki s hvalam svoju omieni,
 I *sveđ veće* natječu se,
 Rujniem vinom opojeni
 Srce i jezik ražižu se.
 M·ad *Kolatin*⁴ tad ustaje,
 Na jecanje to da skrati,
Praveć: „Triebi djelima je,
 Ne riečima vjerovati.
 Odjezdimo k Rimu *ureda*,
 Noćne sjeni čim nadstaju“.⁶
 Pohvaljena bi besjeda,
 Gozbu vrše, konje uzdaju.
 Na svoga se svak posadi,
 Put Rima se grada diele,
 Dopadaju iznenade
 Na kraljeve *dvore biele*.
 Običajna tu, po sreći
Stražanina ne nahode;
 Tihiem *stupom* svi mučeći
 U dvorove *skrovno* uhode.
 Kraljevicu iz potaje
 Vide ispraznoj u zabavi,
 Gdje *pram zlatni* pustila je,
 Rujno uz vino ter boravi;
Spješno uhodit *tiem* odlaze
 Lukreciju pohvaljenu,
 Kû s mekahnom vunom paze
 Kod *pernice* zabavjenu;
 Pri štedeću gdjeno *zraku*
 Dvorkinjice pomno predu,
 Kiem Gospođa blaga ovaku
 Tiho izreče tad besjedu:
 „*Spješite*, dvorke moje, srčano
 Da se razboj prie upravi,
 I našijem rukam' tkano
 Gospodaru ruho spravi;
 Je da čuste glase koje
 Vi, kê dosti čut možete,
 Što se od boja kaže i što je
 Od *bojnika* našieh čete?
 U došasta poslie ljetâ
 Prid hrabrenije dobitnike
 Da bi, ah! pala, Ardeo kleta,
 Kâ nam grabiš vjernike!
 Samo da se sad' *povrne*
 Svaki od njih zdrav od *tudi*;
 Nu strašim se, u boj srne,
Prem smiono drag moj svudi.
 Na daleko često odhodi
 Nepokojna pamet moja,
 I pržeće misli vodi
 Sred krvava ljuta boja.
 Tuj bolećim *rekbi zgledim*
 Da ga *pazim* vojujući,
 Pak mramorkom stinem, bledim,
 I umirem *predajući*.“

(Isp. st. 753—754 originala.
Lijepe misli!)

⁶ Nedjela Tarkvinijevaca i smrt Lukrecije izazvaše bunu, koja je završila istje-rivanjem Tarkvinijevaca i padom kraljevske vlasti u Rimu. Po tradiciji!

Prista; suze ter zaroni,
 Ne dopreda tanke žice,
 I smutjena tiem prikloni
 Svoje u krilo plačno lice.
 Ove suze *prem* pristojē
 Nje vjernosti, kâ ih porađa,
 Krotko lice nje slično je
 Srcu čistu, s kiem se *ugada*.
Vojno tadaj: „Evo“ reče,
 Dodoh, nemoj *predat* s toga.“
 Ona oživje, pak *najpreče*
 Slatko grli druga svoga.
 U *toliko* plamen biesni
Kraljeviča srce osvoji:
 On zasliepjen od ljuvezni
 Želje skrovne naglo goji.
 Nje od zlata žutiji *prami*,
 Nje prilika bjelja od sniega,
 Nje ljepota, napravami
 Ne rešena, zanose ga.
 Riječ ga strielja, a glas ranja,
 I čud, kû viek smanut neče,
 Nu što manje pozna ufanja
 To požuda raste veče.
 U to pievac glasoviti
 Svetli objavi istok zore;
 Tada mladci plemeniti
 Vračaju se na tabore.
 Kroz *zamjeru* odieljenu
Stravljen mladac misli traje;
 Kê čim sledi uspomenu,
 Sveđ veća mu naslada je.
 U pameti sam *veljaše*:
 „Ah, *milosti* plemka mlada
 Među dvorkam *sidijaše*,
 Zamjernoga puna *sklada!*
 Kô gizdavo tanke žice
 Hitre ruke izvođahu,
 Kô razbludno pletenice
 Nje pribieli vrat krijahu!
 Kô blagoče lice puno,
 Kô bi obilna rieč sladosti;
 Kô li slika nje potpuno
 Sjaše uresom i dičnosti!“
Jak’ kon vjetra srditoga,
Svim da bučat val pristane,
 Nu nadmeno s’vjetra istoga,
Plaho more još ostane;
Taç on, *daleč zasve* da je
 Od ljubjene slike odieljen,
 Nu ga trudit ne pristaje
 Ljubav, od nje kôm je ustrieljen.⁷
Nepristojne plam ljubavi
 jur sviem ga pridobiva,
 Varku osnova, silu spravi
 Rodnoj časti *suprotiva*.

(Isp. st. 771—774. orig.)

(Isp. st. 775—778 orig.)

⁷ Za stihove koji prepjevavaju st. 775—778 originala možemo kazati da se radi o adekvatnom prepjevu. *Lijepa poredba valova*, koji se stišavaju (iako more bijesni), *sa ljubavnom strašču*, koja ne nestaje, već se samo pritajila!

„Sumnjiva je, reče, zgoda
 Za žudenu steć ljepotu,
 Nu će iskat mā sloboda
 Pridobitje na sramotu.⁸
 Tko smiono srce očiti,
 Sreća mu je prijateljica,
 I združena obći biti
 Š njim ljuvena sved božica.
 Moje *smionstvo* vlas mi steče
Gabioske vrh čeljadi;⁴
 Mač pripasa čim to reče,
 Na konja se pak posadi;
 Kolatinov prid dvor pada
 Ljuven mladac ponositi,
Jasno sunce sred zapada
 Čim spravljaše lice skriti.
 Prijateljskoga gosta u slici
 Hudi zlotvor srca kriva
 U dvor uđe k svōj rodici,
 Kā ga *dvorno* pričekiva.
 Ah, koliko podobna je
 Izginjena varat slika,
 Pod kojom se skrovno traje
Himbe hitra izdajnika!
 Ona tužna gozbu spravlja
 Svom zlobniku u *neznani*,
 Od privare ni se stavlja
 Gōs u srcu kŭ joj *hrani*.
 Gozba *dospje*; san po tomu
 Počivati svijeh saziva,
 Zrak se *dune* po svem domu
 A noćni ga mrak pokriva.
 Kleti bludnik tad ustaje
 Zlatnom sabljom sred desnice,
 Na ložnicu *šlje stupaje*
 Čiste tuđe zaručnice.
 Vrh pernice *neoskvrnjene*
Pokli smion stupio je,
 Pun slobode nepoštene
 Tač otkriva *plame* svoje:
 „Lukrecija, evo uza me“
 Pripravljen sam mač donio,
 K tebi ljubav dovela me,
 Kraljević sam Tarkvinio.⁴
 Zapanjena ona njemu
 Niti može ni umije
 Odgovorit, er u svemu
 Nje životu sviesti nije.
 Negli trepti, *jakno* mlada
 Kad *jagnjica* na daleče
 Odieli se svoga od stada,
 Ter je grabeć vuk zateče.
 Što će? Opriet se? *Zamani* je,
 Ženska er jakos lasno pada:
 Da li vapit? To ne smije,
 Prieteći je mač *pripada*.

(Isp. st. 781—782.)

(Isp. st. 795—796 orig.)

⁸ Da se ne bi osramotila zbog užasnog djela, tj. prijjetnje nasilnika Seksta T., ona mu se podala. Isp. u prepjevu: *Sila joj se bi pridati*,

- Je l'no *ubjegnut*? Nije načina,
Prem je tišti *prijakosna*
 Ruka smiona tuđinina,
 Kû najprie tada pozna.
- Bludni protiv molbam nûka,
 Blagom miti, prijjetnjam straši,
 Nu *stavna* je nje odluka,
 Zaman moli, miti i plaši!
- On na svrhu nju videći
 U odluci krepku odveće,
 I bez sile da *doteći*
 Namišljenu *svrhu* neće —
- „Još cknîš? Uzrok za laživi
 Sad te, reće, umorit ću,
 Prvo *hotim*, paka krivi
 Tvom *hotjenstvu* svjedok bit ću.
- Slugu moga pogubjena
 Ostavit ću krilu u tvomu,
 S kîem ćeš riet se *zaskočena*
 U *hotinstvu svevoljnomu*.“
- Strah prikorna glasa toga
 Nje hrabreno srce *obradi*,
 S toga uzorka jedinoga
Sila joj se bi pridati.
- Ah! nesviesni dobitniće,
 Svoje *dobitje* čemu uživaš,
 Kad š njim poraz, nevoljniće,
 Sebi i kući svoj dobivaš?
- Ove noći cieć jedine
 Koliko ćeš štetan biti,
 Koju biesne s tvê *krivine*
 Svôm krunom ćeš *zaplatiti*.⁹
- Dan *pokonji* njoj se objavi,
 Ona sjedi porušena,
 Rek bi mati kâ se spravi
 Pratit sina *sprovedena*.
- Čajka i vjerna zaručnika
 Zvat šlje bojne na tabore,
 kî *predanja* sred velika
Ured hrle k njoj na dvore.
- Čim poružne vide sprave,
 Uzrok ištu nje *dreselja*,
 Komu spravlja sprovod, *prave*,
 Koja li je tuga strielja?
- Mučeca* je ona odviše¹⁰
 Sramne usti ruhom krije,
Kopni u suzah, bolno uzdiše,
 Nje *dreselju* lieka nije.
- Taži rieke plaha cvila
 Sad roditelj, *vojno* sada,
 Prose tužbu da bi otkrila,
 Bliedu od straha, plaču od jada.

(Isp. st. 805—806 orig.)

(Prijetnje da ju slomi!)

(Isp. st. 820.)

⁹ Stih: *Svom krunom ćeš platiti* odnosi se na posljedice ovog sramnog silovanja, bunu naroda, Bruta, kraljevog sestrića, koji je bio, po tradiciji, vođa bune, tj. ustanka. Propast kraljeva.

¹⁰ Ritam latinskog st. 820 (pentametar) izriče *tugu*. Prepjev je adekvatan: Ora: fluunt lacrimae more perennis aquae.

Ona izriet, što se zgodi,
Triš sili se, triš ustavlja,
 Četvrtom se pak slobodi,
 Nu još pogled ne upravlja.
 „Od ove je, reče, smeće
 Tarkvinio uzrok kleti;
 Nesrećnoj mi triebi je veće,
 Triebi, ah! prikor moj izrieti.“
 Uze kazat' zgodu *priku*,
 Svrhu izrieti plač je odmjeni?
A pristojnu nje priliku
Plamom zastrje sram poštenu.

(Isp. st. 828. orig.)

I roditelj i drug mili
 Praštaju djelu nehoteću,
 Ona; „Ako ste vi prostili,
 Ja prostiti, reče, neću.“
 Skrovniem nožem, *čas ne ckneći*,
 Smrtnu ranu sebi zada,
 Ter krvavi vir točeći
 K roditelju svomu pada.
 I još pazi, čim jur gine,
 Da *poniknut* krotko bude.
 Ah, dokle se sramom brine,
 Izdišući još ga *bljude*,
 Čajko i *vojno* prem boleći
 Svoju štetu čim nariču,
 Jur stavnosti ne pazeći
 Ucviljeni k njoj poniču.
 Tuj bi *Bruto*, kôm' tad vrieme
 Pride, hrabren da se očiti;
 Skoči i smrtni handar *tieme*
 Plaho iz srca nje *pohiti*.
 Držeći ga u desnici
 (Krv hrabrena niza nj teče!)
 Gnjevom nadmen vas u slici
 Priretećiem glasom reče:
 „Viteškom se krvi ovome
 Tebi kunem tisuć krati,
 Čista dušo, i tobome
 Božicom ću kû štovati.
 Da će *izgnan* s rodom svijem
Zadovoljit Tarkvinio
Bezakonja sva, s koziem
 Odviše se jur trpio.“
 Tamniem očim' ona trenu
 Čim osvetne rieći čuje,
 A slabome glavom krenu
 Kažuć da ih potvrđuje.
 Prihrabrenu plemenicu
 Jur sprovode mrtvu iz dvorâ,
 S' suzami je svak na licu
 Prati, a mrzi nje zlotvora.
 Raskrivena nje rana je
 Svemu puku, da je *pazi*;
 Koga bunit *Bruto* ustaje,
 I kraljeve *zlobe glasi*.

Kralj i kraljev sin pobježe
 Isprid puka nabunjena,
 Rimski kralji š njim *dospješe*,
 I njihova nesta imena.

Puk za temelj od slobode
 Među sobom tad odredi
 Po dva redom da gospode
 Jednoljetnom zapoviedi.¹¹

Napomene:

nenapredni=dugotrajni; *stanovita*=postojana; *Zamjenite*=uzajamna; *sved veće*=sve više; *Praveć*=govoreći; *ureda*=odmah; *stražanin*=stražar; *stupom*=korakom; *skrovno*=tiho i neprimjetno; *pram zlatni*=plava kosa; *spješno*=brzo; *tiem*=potom; *pernica*=spavaonica, postelja, krevet; *zrak*=svjetlo, lampa; *spješte*=požurite; *bojnik*=borac; *povrne*=vrati; *prem*=ovdeć; *rekbi*=kao; *pazim*=gledam; *predajući*=sua u strahu; *prista*=presta; *prem*=odveć; *ugoda se*=slaže se; *vojno*=muž; *predat*=bojati se, u *toliko*=tada; *Kraljevića*=Seksta T., *prami*=kosa; *stravljen*=zaljubljen; *veljaše*=govoraše, *zamjerni*=divni, lijepi; *jak kon*=kao kod, *svim da*=makar, *tać*=tako; *daleč*=daleko, *zasve*=iako; *nepristojne ljubavi*=rodoskrvne; *suprotiva*=protiv, *smionstvo*=odvažnost, vlas (često se u dobrovačkom dijalektu ne piše niti izgovara kranje t); *dvorno*=gostoljubivo; *himben*=prijeveran (lukav); *u neznani*=u neznanju; *gos*=gost; *hrani*=sprema; *dospje*=bi gotova; *zrak se dune*=svjetlo se gasi; *šlje stupaje*=polako ide (šulja se); *pokli*=čim, kad; *plam*=požuda (strast); *jakno*=kao (poput); *jagnjica*=ovca; *zamani je*=zaludu je (badava je); *pripada*=prepada (plaši); *ubjegnūt*=pobeći; *prem*=jako; *prijakosna ruka*=jaka (snažna) ruka; *nuka*=tjera; *stavna*=odlučna; *doteći*=postići; *svrha*=cilj (naum); *ckniš*=oklijevaš; *hotim*=bludnik (ljubavnik); *hotjenstvo*=preljub; *zaskočen*=uhvaćen (zatečen); *svevoljan*=dragovoljan; *obradi*=primjeni; *dobitje*=nasilje; *krivina*=krivica; *zaplattiti*=platiti; *pokonji*=posljednji, *sprovođen*=mrtav (u sprovodu); *čajko*=otac *tabor*=logor; *predanje*=strah (bojazan); *ured*=odmah; *dreselje*=žalost, *prave*=pitaju; *mućeci*=šutljiv; *bljedu*=bljede; *izriet*=reći; *triš*=triput; *triebi*=moram; *prika zgoda*=teška situacija; *čas ne ckneći*=ne oklijevajući; *poniknut*=pasti; *bljude*=pazi (gleda na); *handar*=mač; *tieme*=tada; *pohiti*=izvadi; *izagnan*=istjeran; *zadovoljit*=platiti kaznu; *bezakonje*=zlo, zločin; *pazi*=gleda; *zlobe*=zlodjela; *glasi*=širi (objavljuje); *nabunjen*=pobunjen; *dospjeti*=propasti; *po dva redom da gospode*=da se svake godine biraju po dva konzula, *zapovjed*=vlast, mandat.

Sa strane teksta (prepjeva) označili smo uspravnom crtom kitice (strofe) koje bi se mogle istaći kao uspjele, narocito u jezičnom izrazu i naveli smo, opet sa strane strofa, brojeve pojedinih stihova iz Ovidijevih *Fasta*.

Sarajevo.

Ž. Puratić.

¹¹ U bilješci sa strane prepjeva u rukopisu termin *republika* na dubrovačkom starom dijalektu glasi *skupnovladanje*!!